

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed
Ministerie van Onderwijs, Cultuur en
Wetenschap

Publieksbereik in de archeologie

Een internationale verkenning

12 december 2017

Colofon

Auteur	Anne de Groot
Stagebegeleider RCE	Marjolein Verschuur
Stagebegeleider UvA	Heleen van Londen

Inhoud

Inleiding	4
1. Theoretisch kader	5
1.1 Europese verdragen	5
1.2 Actuele thema's in de publieksarcheologie	7
1.3 Wat is 'het publiek'?	9
1.4 Publieksbereik en publieksparticipatie	10
1.5 De onderzoekscriteria	11
2. Methode	12
3. Archeologie en publiek in Europa	13
3.1 Nederland	13
3.2 Engeland	17
3.3 Frankrijk	19
3.4 Denemarken	21
3.5 Zweden	22
3.6 Polen	25
4. Discussie	28
Conclusie en aanbevelingen	31
Bibliografie	33
Bijlage 1	35

Inleiding

Het verdrag van Valletta zette publieksbereik op de kaart. Artikel 9 beschrijft dat communicatie naar het publiek en het toegankelijk maken van archeologie essentieel zijn. Nederland heeft dit verdrag ondertekend en geïmplementeerd, maar Artikel 9 is nooit verwerkt in de nationale wetgeving. Publieksbereik is een lastig onderwerp binnen de archeologie. Jaren geleden was de archeologische sector het er al over eens dat het publiek betrokken zou moeten worden bij archeologie, of in ieder geval zou moeten worden voorzien van informatie. Voor wie doen we het immers allemaal? Ondanks dit besef is publieksbereik nog geen echte prioriteit in de archeologische wereld. Actuele discussies en thema's in beleidsvorming hebben publieksbereik echter weer op de agenda gezet. Het erfgoedbrede project 'Erfgoed Telt', dat wordt uitgevoerd door het Ministerie van OCW, gaat momenteel na of het Nederlandse erfgoedbeleid en het bijbehorende (financieel) instrumentarium nog toekomstbestendig is of dat aanpassingen nodig zijn. In het projectplan van 'Erfgoed Telt' staat onder andere beschreven dat naast de intrinsieke waarde van erfgoed, de gebruikswaarde, sociale waarde, economische waarde en maatschappelijke waarde van erfgoed evengoed van belang zijn voor beleidsvorming en dat deze waarden kunnen werken als verbindende factoren in de samenleving. Er moet rekening gehouden worden met de behoeften van overheden, maatschappelijke partijen, eigenaren en gebruikers bij informatievoorziening. In lijn met de *Omgevingswet* zal erfgoedbeleid een meer open karakter krijgen en zal meer verantwoordelijkheid bij de burgers zelf terechtkomen. Dit betekent dat de relatie tussen het publiek en professionals een transformatie zal ondergaan.¹ Publieksbereik en inbedding in de maatschappij spelen hierbij dus een rol. Ook in de Beleidsagenda Archeologie die op 3 juli jl. door de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE) en de directie Erfgoed en Kunsten van het ministerie van OCW is vastgesteld, is de vraag over publieksbereik in de archeologie geagendeerd. Bij het project 'Verkenningen Archeologie', dat bij de RCE wordt uitgevoerd en deel uitmaakt van het programma 'Toekomst Monumentenbestand', komt publieksbereik ook aan de orde. Zo is er een discussiegroep die zich speciaal op het concept 'participatie' richt bij de aanwijzing van monumenten. De RCE is ook bezig met het opstellen van een 'Toekomstverkenning Archeologie'. Daarbij zijn vier toekomstscenario's geformuleerd waarin de mate van ruimtelijke ontwikkeling en de hoeveelheid maatschappelijk draagvlak een grote rol spelen. De spanning tussen publieksbereik enerzijds en goed wetenschappelijk onderzoek anderzijds wordt meegenomen in de strategie. De spanning tussen publieke en private financiering speelt ook een rol en heeft veel van doen met het maatschappelijk draagvlak.²

In het kader van deze recente ontwikkelingen zal hier onderzocht worden hoe een aantal andere Europese landen Artikel 9 hebben geïmplementeerd en hoe er dus wordt omgegaan met het publiek. De vraag luidt: hoe is publieksbereik geregeld in de Nederlandse archeologie op het niveau van het Rijk en hoe verhoudt dat zich tot de manier waarop publieksbereik in andere Europese landen is geregeld? Wat zou er beter kunnen?

¹ Projectplan Erfgoed Telt 2017, 3-4.

² Bijeenkomst 'Toekomstverkenning Archeologie' RCE op 24-10-2017.

1. Theoretisch Kader

1.1 Europese verdragen

In 1992 werd de *European Convention on the Protection of the Archaeological Heritage*, ook wel het Verdrag van Valletta, gepresenteerd. Dit verdrag heeft veel betekend voor de structuur en organisatie van archeologie in Nederland. In dit onderzoek zal de focus liggen op Artikel 9. Artikel 9 gaat namelijk over de promotie van publiek bewustzijn. Er staat vermeld dat elke partij die het verdrag heeft ondertekend, onderwijzende activiteiten moet ontwikkelen om de waarde van archeologisch erfgoed en de dreigingen die hiermee gepaard gaan naar het bredere publiek te communiceren. Ook het mogelijk maken van toegang tot belangrijke elementen van het archeologisch erfgoed moet bevorderd worden.³ Dit komt voort uit de vraag van het publiek om toegang tot hun verleden. Archeologen zijn in staat om mensen deze toegang te bieden. Toegang tot het verleden kan bijdragen aan de vorming van identiteiten en deze identiteitsvorming wordt gezien als een fundamenteel mensenrecht.⁴ Alle archeologische activiteiten hebben als doel om iets bij te dragen aan de samenleving en zijn daarom feitelijk bedoeld voor 'het publiek'. Mensen hebben interesse in waar ze vandaan komen en waarom ze zijn zoals ze zijn. Deze interesse moet echter wel gevoed en uitgebreid worden.⁵ Daarbij grijpt het Verdrag van Valletta terug op de *Icomos Charter for the protection and management of the archaeological heritage (1990)* die stelt dat: "Presentation and information should be conceived as a popular interpretation of the current state of knowledge, and it must therefore be revised frequently. It should take account of the multifaceted approaches to an understanding of the past."⁶ Naast dat het publiek zo meer kennis krijgt van het verleden, zal het archeologisch erfgoed zo ook beter beschermd raken. Een publiek dat de waarde van archeologie inziet zal waarschijnlijk ook meer geïnteresseerd zijn in de bescherming ervan. Artikel 9 benoemt vooral dat de toegang tot archeologische vindplaatsen bevorderd moet worden. In het verdrag van Valletta wordt met de hierboven beschreven 'toegang tot het verleden' dus vooral letterlijke toegang bedoeld via het openstellen van archeologische terreinen. In de gevallen waarbij dat niet mogelijk is moeten alternatieve methoden gezocht worden om de plek te presenteren aan het publiek. Het gebruik van reconstructies wordt daarbij als voorbeeld genoemd.⁷

De implementatie van het Verdrag van Valletta heeft geleid tot het ontstaan van verschillende archeologische systemen in verschillende Europese landen. Voor een aantal landen betekent dit dat de organisatie van archeologie aan overheden wordt overgelaten omdat het gezien wordt als een publieke taak. Nederland heeft ervoor gekozen om een commercieel systeem in te voeren waarbij de kwaliteit van het onderzoek gereguleerd wordt.⁸ Publieksbereik is niet opgenomen in *de Wet op de archeologische monumentenzorg* die in 2007 in werking trad. Met deze wijzigingswet werd het

³ Verdrag van Valletta 1992, Artikel 9.

⁴ Verdrag van Valletta (toelichtend rapport) 1992, 2.

⁵ *ibidem*, 8.

⁶ Lausanne handvest 1990, Artikel 7.

⁷ Verdrag van Valletta (toelichtend rapport) 1992, 8.

⁸ van den Dries 2011, 594-595.

verdrag van Valletta geïmplementeerd in de Nederlandse wetgeving. In situ behoud was vanaf dat moment het uitgangspunt van archeologisch onderzoek en archeologie werd opgenomen in het proces van ruimtelijke planning. Daarnaast werd het 'de verstoorder betaalt' principe ingevoerd. Artikel 9 uit het Verdrag van Valletta werd in het nieuwe systeem dus niet meegenomen.⁹ De vraag is ook of dat gewenst is. De principes uit Artikel 9 zijn wellicht beter op hun plek op een lokaal niveau dan dat ze top-down worden opgelegd vanaf een nationaal niveau.

In de Faro Conventie van 2005 werd het concept 'gemeenschappelijk Europees erfgoed' geïntroduceerd. Mensen hebben volgens dit verdrag recht op onderwijs over cultureel erfgoed om deel te kunnen nemen aan het culturele leven van een gemeenschap. Het gedeelde Europese erfgoed kan de vorming van een cultureel diverse maatschappij die zich duurzaam ontwikkelt dienen. Het culturele erfgoed van Europa wordt gezien als "cultureel kapitaal" dat geïnvesteerd kan worden ten behoeve van de bevordering van culturele, sociale en economische ontwikkelingen en de vorming van "erfgoedgemeenschappen". Binnen Europa zouden de verschillende "erfgoedgemeenschappen" dan samen kunnen werken om mensen te verenigen. In Artikel 1 en 4 van het Verdrag van Faro wordt uiteengezet dat men rechten heeft in relatie tot cultureel erfgoed en dat dit voor verantwoordelijkheden richting dit erfgoed zorgt. Mensen hebben het recht om betrokken te zijn bij erfgoed door bij te dragen aan de verrijking ervan en daarvan te profiteren. Het behoud van cultureel erfgoed heeft als ultiem doel om de ontwikkeling van een meer democratische samenleving te bevorderen waarin het welzijn van iedereen verbetert.¹⁰ *De Europese Erfgoedstrategie voor de 21^e eeuw* uit 2015 (Namen) sluit hier goed op aan. In deze strategie worden de volgende prioriteiten opgenomen: de bijdrage van erfgoed aan de verbetering van kwaliteit van leven en de leefomgeving van Europese burgers, de bijdrage van erfgoed aan de welvaart en aantrekkelijkheid van Europa door culturele diversiteit te benadrukken, onderwijs, en participatie in het bestuur van de erfgoedsector.¹¹

De Amersfoort Agenda die in 2014 werd gepresenteerd door de European Archaeological Council biedt een aantal handvaten om archeologie in de samenleving in te kunnen bedden, zoals de Faro Conventie dat voor ogen heeft. Zo is dit bijvoorbeeld mogelijk door archeologie te relateren aan actuele vraagstukken in de samenleving en andere beleidsdomeinen. Moderne methoden zoals visualisaties met digitale media zouden meer gebruikt moeten worden. Ook het investeren in syntheses en die te gebruiken voor het vertellen van verhalen moet gestimuleerd worden. Het kennen van je publiek neemt ook een belangrijke plek in in de Amersfoort Agenda. De interesses, behoeftes en verwachtingen van belanghebbenden moeten in kaart gebracht worden om ze te betrekken bij archeologie. Bij voorkeur gebeurt dit door interactie met de belanghebbenden zelf. Ook zou er nagedacht moeten worden over wie we zien als 'het publiek' (zie hoofdstuk 1.3) en wie we willen betrekken bij archeologisch onderzoek. Een derde punt dat de agenda aandraagt is dat archeologie meer geïntegreerd zou moeten worden in het onderwijs. Het ontbreken van begrip voor de maatschappelijke waarde van archeologie levert bedreigingen voor archeologisch erfgoed op. Het

⁹ de Bruijn 2007, 2.

¹⁰ Faro Conventie (toelichtend rapport) 2005, 3-7.

¹¹ Namen Declaratie 2015, 2.

is daarom goed om mensen deze waarde al vanaf een jonge leeftijd proberen bij te brengen. Zo raken toekomstige generaties ook meer betrokken bij archeologie.¹²

De Faro Conventie is niet ondertekend door Nederland. Sterker nog, geen van de Europese landen die in deze studie onderzocht worden hebben dat gedaan. Aangezien in het Verdrag van Faro de verantwoordelijkheden voor erfgoedmedewerkers en de rechten van mensen duidelijk wijzen op publieksbereik als plicht, kan het interessant zijn om te onderzoeken wat de huidige staat van publieksbereik in de archeologie in de verschillende landen wellicht te maken heeft gehad met de beslissing om het verdrag niet te ondertekenen. Het Verdrag van Faro is voor overheden moeilijk in te voeren omdat het concept van verschillende erfgoedgemeenschappen met verschillende waarden lastig is te vatten in een instrumentarium. De verschillende waarden die mensen hechten aan erfgoed kunnen tegenstrijdig zijn en dat maakt de praktische uitvoering complex voor nationale, regionale of lokale overheden.¹³ Daarbij is de Faro Conventie een 'framework convention'. Dit betekent dat landen de principes uit de conventie op verschillende manieren mogen doorvoeren, maar dat aan de ondertekening geen verplichtingen verbonden zijn die stellen dat de principes moeten worden doorgevoerd in strakke wetgeving.¹⁴

In navolging van onder andere de verdragen van Valletta en Faro heeft de Council of Europe wel een digitaal informatie systeem ontwikkeld; 'The HEREIN Network'. In deze database is het erfgoedbeleid en de bijbehorende implementatie van verschillende Europese landen verzameld. Deze informatie is zo beschikbaar voor onderzoekers, publieke organisaties en mogelijk het bredere publiek.¹⁵

1.2 Actuele thema's in de publieksarcheologie

In heel Europa worden pogingen gedaan om archeologische onderzoeksresultaten bij het publiek terecht te laten komen. In landen waar archeologie onderdeel uitmaakt van de commerciële sector (zoals in Nederland), zijn er zelfs ondernemingen ontstaan die zich specifiek richten op publieksbereik.¹⁶ Toch lijkt er niet in alle delen van de samenleving een groot draagvlak voor archeologie te zijn. De implementatie van het 'de verstoorder betaalt' principe heeft in veel Europese landen gezorgd voor een betere bescherming van archeologie, maar ook inherent voor een gevoel van afkeer bij ontwikkelaars, die deel uitmaken van het publiek (de rest van het publiek wordt verderop besproken). Dit van bovenaf opgelegde principe heeft er mede voor gezorgd dat er bij hen niet altijd steun is voor het archeologische beleid.¹⁷ Een goed voorbeeld dat hierbij aansluit is een onderzoeksresultaat uit het NEARCH onderzoek (deze studie wordt verderop nader toegelicht) dat uitwijst dat op de vraag of bouwwerkzaamheden zouden moeten worden uitgesteld als er

¹² Schut/Scharff/de Wit 2015, 16-18.

¹³ Olivier 2016, 16.

¹⁴ <https://www.coe.int/en/web/culture-and-heritage/faro-convention>, geraadpleegd op 12-12-2017.

¹⁵ Olivier 2014, 15.

¹⁶ van den Dries 2015, 46.

¹⁷ de Wit 2014, 163.

archeologie wordt aangetroffen, Nederland in Europa het laagst scoorde met maar 67% van de mensen die hiermee instemde.¹⁸ Deze weerstand komt natuurlijk voornamelijk voort uit het gegeven dat mensen kosten moeten maken voor archeologisch onderzoek, maar dat hen dat zelf uiteindelijk niet echt iets oplevert (of dat het niet duidelijk is wat dat kan opleveren).¹⁹

Het is van cruciaal belang dat archeologie ook gebruikt wordt voor publieke doeleinden die maatschappelijk relevant zijn. Onderzoek van 'Historic England' wijst bijvoorbeeld uit dat erfgoed belangrijk is voor onze kwaliteit van leven, dat erfgoed sociale cohesie ondersteunt en dat erfgoed plaatsen prettiger maakt om in te leven. Als inwoners van Engeland gevraagd wordt om een cijfer te geven hun geluksniveau, scoren mensen die deelnemen aan erfgoedactiviteiten zelfs hoger dan mensen die dat niet doen (een 8,1 uit de 10 vergeleken met een 7,6).²⁰ Archeologie maakt deel uit van dit erfgoed. De vraag is in hoeverre landen erin geslaagd zijn om het publiek te betrekken bij archeologie. Een aantal onderzoeksprojecten die de afgelopen jaren zijn uitgevoerd kunnen wellicht helpen om deze vraag te beantwoorden. Zo heeft een survey van de EAC uit 2014 uitgewezen dat bijna 60 procent van de deelnemende landen aan dit onderzoek Artikel 9 nog niet had geïmplementeerd. Er bleek zelfs dat Artikel 9 uit het Verdrag van Valletta in vergelijking met alle andere artikelen nog het minst was geïmplementeerd. Het DISCO project uit 2009 wees uit dat publieksbereik in veel landen geen groot deel uitmaakt van de archeologische professionele activiteiten. Archeologen worden nu niet opgeleid tot experts in de omgang met de producten van onderzoek en beleid, maar primair tot wetenschappers die het verleden onderzoeken.²¹ De NEARCH survey die dit jaar werd gepubliceerd is een recente studie aangaande publieksbereik in de Europese archeologie. Van de respondenten die zich over heel Europa bevonden, zou 85% vaker een archeologische vindplaats willen bezoeken. Daarnaast zou 62% van de mensen graag van archeologen willen horen wat het nut is van archeologie voor hun gemeenschap. Ook zou 61% zelf wel mee willen werken aan opgravingen. Opvallend is vooral dat 71% van het publiek vindt dat archeologen hun resultaten op een betere manier zouden moeten communiceren. Het is dus duidelijk dat mensen wel degelijk in archeologie geïnteresseerd zijn, maar dat de sector ze er meer bij zou moeten betrekken. Uit de NEARCH studie kwamen overigens wel een aantal verschillen naar voren in de resultaten van de afzonderlijke landen (zie hoofdstuk 3).²²

Samen met de andere besproken studies, wijst het NEARCH onderzoek uit dat archeologie in Europa geen inclusieve discipline is. Etnische minderheden en mensen met een lager inkomen worden vaak niet bereikt. Dit betekent dat archeologie meer rekening zal moeten gaan houden met de uiteenlopende behoeftes vanuit het publiek.²³ Deze variabele behoeftes komen ook terug op andere vlakken. Zo werd, toen het Verdrag van Valletta werd opgesteld in 1992, bijvoorbeeld nog niet te voorzien wat de impact van allerlei nieuwe digitale technieken zou zijn op hoe de concepten uit het verdrag ingevoerd zouden kunnen worden. Zeker voor het concept publieksbereik is dit heel relevant. In Artikel 9 wordt gesproken over het verlenen van toegang tot fysieke vindplaatsen, maar

¹⁸ van den Dries/Boom 2017, 295.

¹⁹ de Wit 2014, 163.

²⁰ Ward 2017, 1-2.

²¹ van den Dries 2015, 46-48, 52.

²² Kajda *et al.* 2017, 12.

²³ Kajda *et al.* 2017, 14.

toegang tot het verleden is nu ook mogelijk via digitale omgevingen. Deze mogelijkheden en technieken blijven zich constant ontwikkelen en dat levert veranderende verwachtingen van het publiek op waar archeologen op een flexibele manier rekening mee zouden moeten houden.²⁴ Er wordt dus steeds meer informatie richting het publiek gecommuniceerd, maar er is nog geen goed begrip van wat nou eigenlijk precies de behoeften zijn van het bredere publiek. De communicatie vindt nu vaak plaats in een vorm van top-down educatie die het beste als 'infotainment' te omschrijven is. De archeologische discipline heeft steun van het publiek nodig, maar dit is alleen mogelijk als de sector een meer geëngageerde rol aanneemt zodat onderzoek naar het verleden relevant wordt voor de praktijk van het dagelijks leven van mensen.²⁵

1.3 Wat is 'het publiek'?

Om een onderzoek naar publieksbereik te doen moet gedefinieerd worden wat precies 'het publiek' is. Wie bedoelen we daarmee? Over het algemeen bedoelen we daarmee de mensen die niet professioneel verbonden zijn aan de archeologische sector. De vraag is dus eigenlijk wie we zouden willen bereiken. Bij 'het publiek' wordt door archeologen vaak als eerste gedacht aan vrijwilligers. Het waarderen van deze groep is belangrijk vanwege uiteenlopende redenen. Vrijwilligers zijn onder andere vaak de zogenaamde 'oren en ogen' in het veld. Ze zijn belangrijk voor het bijdragen aan en doorgeven van kennisontwikkeling.²⁶ Ook helpen ze bij het tegengaan van illegale praktijken. Door vrijwilligerswerk in de archeologie goed te reguleren hebben mensen die geïnteresseerd zijn in de praktische kanten van archeologie (zoals het doen van veldwerk) een plek waar deze vorm van participatie plaats kan vinden. Er bestaat namelijk ook een groep mensen waarbij de interesse naar het verleden leidt tot schatgraven. Deze praktijken komen de zichtbaarheid en promotie van professionele archeologie niet ten goede, waar de activiteiten van vrijwilligers dat juist wel doen.²⁷ De grootste vrijwilligersvereniging in Nederland is de 'Vereniging van Vrijwilligers in de Archeologie' (AWN). Deze vereniging had in 2015 1.832 leden.²⁸

Vrijwilligers zijn echter niet de enigen die tot 'het publiek' behoren. Er zijn veel mensen die een interesse hebben voor kunst, cultuur, geschiedenis en breder gezien, het verleden. Deze mensen hoeven niet per sé inzicht te hebben in alle details van archeologisch onderzoek. Ze zijn eerder geïnteresseerd in verhalen over hoe het vroeger was en plekken waar ze dit verleden kunnen ervaren. Juist voor deze groep is het belangrijk dat duidelijk gemaakt wordt waarom archeologie een belangrijk onderdeel vormt van de manier waarop we meer te weten komen over ons verleden.²⁹ Daarnaast blijft dan nog een grote groep mensen over die nog geen grote interesse voor archeologie ontwikkeld hebben. Je hoeft niet in te zetten op het bereiken van werkelijk iedereen, maar

²⁴ Olivier 2014, 14.

²⁵ Olivier 2016, 13.

²⁶ <http://www.awn-archeologie.nl/missie-en-beleid/>, geraadpleegd op 13-10-2017.

²⁷ Schoellen *et al.* 2013, 97.

²⁸ Erfgoedbalans 2017, 47.

²⁹ de Wit 2014, 163-164.

archeologie moet wel een inclusieve discipline zijn. Op die manier wordt het draagvlak voor archeologie pas echt vergroot. Hierboven werd al besproken dat bijvoorbeeld mensen met lagere inkomens en mensen die behoren tot een etnische minderheid vaak niet bereikt worden.³⁰ Ook jongeren blijken een lastige doelgroep te zijn. De interesse voor archeologie is bij hen over het algemeen lager en de discipline wordt gezien als redelijk verouderd.³¹ Hier ligt dus zeker nog een uitdaging. Een onderzoek van het onderzoeks- en adviesbureau 'Qrius' uit 2016 wees uit dat kinderen en jongeren vaak niet echt gecharmeerd zijn van de traditionele manier waarop archeologisch onderzoek gepresenteerd wordt. Jongeren uit de onderbouw van de middelbare school omschrijven de presentatie van archeologie als saai. Jongeren uit de bovenbouw van de middelbare school staan nog verder van archeologie af. Ze hebben er niet zoveel mee en staan kritisch tegenover de presentatie. De oudere scholieren zijn een beetje klaar met de 'standaard verhalen'. Het mag voor hen wel wat spannender.³²

1.4 Publieksbereik en publieksparticipatie

De term 'publieksbereik' wordt in deze studie als overkoepelende benaming gebruikt voor alle manieren waarop het publiek bereikt wordt of betrokken wordt bij de archeologie. 'Publieksparticipatie' wijst op één bepaalde manier waarop dit bereik vormgegeven kan worden. Bij het bereiken van het bredere publiek bij zaken als archeologie bestaat namelijk een trap met verschillende niveaus. De trap loopt van 'vertellen', naar 'delen', naar 'betrekken', en tot slot naar 'consulteren'. Hierbij is 'vertellen' het niveau waarop de communicatie volledig top-down plaatsvindt. Het hoogste niveau 'consulteren' representeert een relatie waarbij het publiek door participatie bijdraagt aan structurele veranderingen. De wens om het publiek meer te betrekken bij de archeologie in de vorm van participatie bestaat, maar is zeker een uitdaging.³³

Na de komst van het Verdrag van Valletta is de interesse in archeologie gegroeid. Er worden steeds meer programma's opgezet die bedoeld zijn voor het bereiken van het publiek. Je zou kunnen zeggen dat de consumptie van archeologie is gegroeid, maar er is nog steeds voornamelijk sprake van een top-down relatie (passend bij het onderste niveau van de bovengenoemde trap). Er kunnen nog steeds grote stappen gemaakt worden in het aantonen van de relevantie van archeologie voor de samenleving. Om dit te bereiken moeten de interesses en behoeftes van het publiek bekend zijn. Alleen zo is het mogelijk om de passieve relatie tussen archeologen en het publiek te veranderen in een dynamische relatie waar beiden van kunnen profiteren.³⁴ We zijn met de archeologische sector dus zeker nog niet op het niveau van 'publieksparticipatie' en dat is de reden dat er in deze studie is gekozen voor de bredere term 'publieksbereik'. 'Publieksbereik' is ook een term die beter past bij de doelomschrijving van Artikel 9 van de Valletta Conventie.

³⁰ Kajda *et al.* 2017, 14.

³¹ van den Dries/Boom 2017, 300-303.

³² Sikkema 2016, 13-17.

³³ Moussouri 2014, 14, 19.

³⁴ Olivier 2016, 14-15.

1.5 De onderzoekscriteria

Om erachter te komen hoe publieksbereik in de Nederlandse archeologie wellicht beter geregeld kan worden, wordt naar een aantal andere Europese landen gekeken. Eerst moet natuurlijk onderzocht worden hoe publieksbereik in die verschillende landen wel of niet geregeld is. Vervolgens is het interessant om te kijken hoe deze regelingen functioneren. Zijn er 'best practices' op te noemen? Hoe wordt er vanuit de archeologische sector naar het onderwerp gekeken? En wat vindt het publiek nou eigenlijk zelf van hoe ze bij archeologie betrokken worden? Dit levert de volgende criteria op waarlangs de analyse in dit onderzoek zal plaatsvinden:

- Het beleid rondom publieksbereik in de archeologie van het desbetreffende land.
- 'Best practices' op het gebied van publieksbereik in de archeologie van het desbetreffende land.
- Mening en actuele thema's vanuit de archeologische sector aangaande publieksbereik in de archeologie van het desbetreffende land.
- De mening van het publiek aangaande publieksbereik in de archeologie van het desbetreffende land.

2. Methode

Dit onderzoek neemt de vorm aan van een internationale verkenning en vergelijkt daarbij de situatie in een aantal andere Europese landen met de Nederlandse stand van zaken. Engeland, Frankrijk, Denemarken, Zweden en Polen worden onderzocht. De keuze is specifiek op deze Europese landen gevallen omdat de verwachting is dat zo een representatief beeld van de diverse organisatie van archeologie in Europa tot stand komt. Daarnaast is vanwege een gebrek aan onderzoekstijd en -ruimte besloten de selectie tot vijf landen te beperken.

Om de eerder beschreven criteria te onderzoeken zal allereerst een literatuurstudie uitgevoerd worden. Daarnaast wordt een questionnaire rondgestuurd naar een aantal 'sleutelpersonen' uit de archeologische sector van de desbetreffende landen. Deze 'sleutelpersonen' zijn voornamelijk of deskundige personen in het kader van hun eigen landelijke systeem en beschikken (naar verwachting) over kennis aangaande publieksbereik in de archeologie. De vragen die rondgestuurd worden zijn gebaseerd op de bij hoofdstuk 1.5 beschreven onderzoekscriteria. De questionnaire bevat de volgende vragen (zie Bijlage 1):

1. Maakt publieksbereik in uw land deel uit van de taken van de nationale, regionale of lokale overheid? Zo ja, hoe is dat dan georganiseerd vanuit het Rijk? Zo nee, is publieksbereik dan op een andere manier geregeld (bijvoorbeeld alleen door lokale initiatieven) of helemaal niet?
2. Kunt u 'best practices' uit uw land aangaande dit onderwerp opnoemen?
3. Zijn er discussies over het (al dan niet bestaande) beleid rondom publieksbereik in de archeologie? Zo ja, wie (mensen/partijen met wat voor soort functies) nemen deel aan deze discussies en wat zouden zij beter willen zien?
4. Heeft u zicht op, bijvoorbeeld via vrijwilligersorganisaties, wat het bredere publiek vindt van de manier waarop archeologie nu bij hun terecht komt (of niet)? Zo ja, wat zouden zij wellicht anders of verbeterd willen zien?

De ingevulde vragenlijsten leveren hopelijk interessante aanvullende informatie op die in verbinding gebracht kan worden met de actuele situatie. Nadat alle gegevens verzameld zijn zullen deze afgewogen worden in de discussie in hoofdstuk 4. Uiteindelijk zal een conclusie volgen met bijbehorende aanbevelingen.

3. Archeologie en publiek in Europa

3.1 Nederland

Zoals al eerder is vermeld heeft Nederland een systeem waarin de uitvoering van archeologie voornamelijk geregeld is via de commerciële sector. Archeologische bedrijven voeren de opdrachten uit die door projectontwikkelaars gefinancierd worden. De zorg voor de kwaliteit van het onderzoek is wel centraal vastgelegd via de KNA (Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie). Sinds het commerciële systeem is ingevoerd zijn er rond de twintig bedrijven opgericht in Nederland die zich specifiek richten op publieksbereik. Er wordt dus wel degelijk nagedacht over activiteiten voor het publiek.³⁵ In de *Wet op de archeologische monumentenzorg* (Wamz) uit 2007 is Artikel 9 uit het Verdrag van Valletta echter niet terug te vinden. Dit betekent dat het niet wettelijk verplicht is om publieksbereik mee te nemen in het archeologische proces. De vraag is ook of wetgeving het juiste middel hiervoor is. In Nederland wordt publieksbereik overgelaten aan lokale initiatieven. Dit past goed bij het proces dat ervoor gezorgd heeft dat archeologie steeds meer gedecentraliseerd is geraakt. Veel verantwoordelijkheid is bij de gemeentes terechtgekomen en in een zekere zin dus ook de initiatieven op het gebied van publieksbereik.³⁶ Het grootste gedeelte van de projecten die het publiek proberen te betrekken bij de Nederlandse archeologie vindt dan ook op lokaal of regionaal niveau plaats.³⁷ Het aantal voorbeelden van dit soort initiatieven is talrijk. Zeer recentelijk (september/oktober 2017) werden bijvoorbeeld 3D-filmpjes getoond op de stations Leiden CS, Den Haag CS en Rotterdam CS die op een aantrekkelijke manier de bewoningsgeschiedenis van Zuid-Holland lieten zien. Archeologie werd zo in één keer voor een groot publiek beschikbaar gesteld. Dit project was een samenwerking tussen de provincie Zuid-Holland, het Rijksmuseum van Oudheden en het bedrijf Archeo3D.³⁸ Er bestaan ook bredere initiatieven als de 'Stichting Archeologie en Publiek'.³⁹ Het blijft echter een feit dat deze initiatieven vaak top-down van aard zijn en dus alleen communiceren via het niveau van het vertellen van informatie. Er komt zo geen dialoog tussen archeologen en het publiek tot stand.

Toch lijkt hier enige verandering in op gang te komen. Via het concept van 'community archaeology' (afkomstig uit Engeland) worden vrijwilligers steeds vaker ingeschakeld bij opgravingen. Zo wordt het publiek betrokken bij archeologisch onderzoek. Voorbeelden zijn de projecten 'Graven met publiek' van de gemeente Nieuwegein in samenwerking met ADC Archeoprojecten uit 2010 en 'Nijmegen graaft!' van de gemeente Nijmegen uit 2014.^{40 41} Ook werd

³⁵ van den Dries 2011, 595-596, 598.

³⁶ Amsing 2015, 20.

³⁷ Erfgoedbalans 2017, 47.

³⁸ <https://erfgoedstem.nl/3d-films-geschiedenis-provincie-zien-op-grote-stations-zuid-holland/>, geraadpleegd op 28-09-2017.

³⁹ Amsing 2015, 20.

⁴⁰ *ibidem*, 21.

⁴¹ Blom/van der Feijst 2010, 11.

het publiek afgelopen zomer opgeroepen om mee te graven met archeologen van ADC Archeoprojecten in Dalfsen. In 2015 werd een groot grafveld uit de steentijd ontdekt op deze locatie. Na de ontdekking van graven uit latere periodes, werden de vondsten samen 'de Schat van Dalfsen' genoemd. Het publieksproject was uniek in Nederland, want er konden ongeveer 400 mensen deelnemen aan het archeologisch onderzoek. Naast de publieke opgraving was het mogelijk om gewoon te komen kijken bij de opgraving, het onderzoek te volgen via een webcam, een speciale wandel- of fietsroute af te leggen of de vondsten in het gemeentehuis te bekijken. Meerdere partijen, waaronder de gemeente Overijssel, hebben een bijdrage geleverd aan de publieksopgraving.⁴² In 2016 stelde de Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk onderzoek (NWO) al 100.000 euro beschikbaar voor het onderzoek naar de vondsten uit het grafveld Oosterdalfsen omdat deze van nationaal, en misschien zelfs van internationaal, belang zijn.⁴³ De resultaten van dit door het Rijk gefinancierde onderzoek moeten gepresenteerd worden aan een breed publiek. Zo wordt er in het Drents museum een internationale tentoonstelling ingericht.⁴⁴

'Community archaeology' zou zorgen voor een groter draagvlak en daardoor uiteindelijk ook voor meer financiële en politieke steun, maar er zijn nog wel een aantal obstakels. Zo kan het lastig zijn om de middelen te vinden voor de training van vrijwilligers en is er op het moment geen goed platform voor het publiek waar informatie over archeologie te vinden is.⁴⁵ Er bestaat wel een 'Archeologieplatform' dat gefaciliteerd wordt door de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, maar dit platform is meer bedoeld voor de kennisuitwisseling tussen professionals en andere belanghebbenden en dus niet echt voor het informeren van het publiek.⁴⁶ Archeologen staan open voor het idee van 'community archaeology', maar vinden het vaak lastig om de controle los te laten als het gaat om zaken als het nemen van beslissingen en de interpretatie van vondsten. Het is natuurlijk ook de vraag tot op welke hoogte dat gewenst is, maar om het publiek en haar kijk op archeologie echt te kunnen betrekken bij onderzoek, zal er wel een mentaliteitsverandering moeten plaatsvinden bij professionals.⁴⁷ Daarnaast mist in de commerciële archeologie natuurlijk ook vaak de financiering voor het betrekken van het publiek.

Er vinden echter wel ontwikkelingen op nationaal niveau plaats die publieksbereik en het delen van informatie bevorderen. Met de 'Intentieverklaring Cultureel Erfgoed Rijksoverheid' benoemde de Raad voor Vastgoed Rijksoverheid in september 2017 een aantal thema's waarin een samenwerking tot stand zal komen tussen de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, Rijkswaterstaat, het Rijksvastgoedbedrijf, Staatsbosbeheer, het Ministerie van Veiligheid en Justitie, het Ministerie van Defensie, het Centraal Orgaan opvang Asielzoekers, de Nationale Politie en ProRail.⁴⁸ De verklaring richt zich onder andere op archeologie en één van de thema's is 'communicatie en beleving'. Hierbij

⁴² <http://www.schatvandalfsen.nl/news/item/nieuw-archeologisch-onderzoek-dalfsen-en-publiek-graaft-mee>, geraadpleegd op 20-10-2017.

⁴³ <https://cultureelerfgoed.nl/nieuws/financiering-voor-onderzoek-twee-belangrijke-archeologische-vondsten>, geraadpleegd op 20-10-2017.

⁴⁴ <http://www.schatvandalfsen.nl/news/item/geld-voor-wetenschappelijk-onderzoek-naar-archeologische-vondsten-dalfsen>, geraadpleegd op 20-10-2017.

⁴⁵ Amsing 2015, 21.

⁴⁶ <https://cultureelerfgoed.nl/node/1557>, geraadpleegd op 22-09-2017.

⁴⁷ Lampe 2014, 57-58.

⁴⁸ Intentieverklaring RVR 2017, 3-5.

wordt het volgende verklaard: "Wij zorgen ervoor dat het publiek ons cultureel erfgoed kent en kan beleven, bij voorkeur door het waar mogelijk toegankelijk te maken. Ervaring met activiteiten, evenementen en publieksdagen delen we met elkaar. Gegevens en publicaties delen wij zoveel mogelijk met elkaar en met het publiek."⁴⁹ Tijdens het Groot Reuvensoverleg van 2 oktober jl. werd door verschillende partijen binnen de archeologische sector aangehaald dat publieksbereik in Nederland nu buiten het systeem valt. De stap van het archeologisch rapport naar informatie voor de burger wordt vaak niet gemaakt. Hier zou een meer structurele oplossing voor gevonden kunnen worden. Daarnaast zouden verhalen voor het publiek beter verteld kunnen worden als er meer verdiepend wetenschappelijk onderzoek wordt gedaan of meer syntheses worden opgesteld. Bij velen bestaat dan ook de wens om meer onderzoek te doen dan strikt noodzakelijk. Tijdens het overleg werd ook vermeld dat het nationaal archeologie fonds van de NWO komend jaar wordt doorgezet. Dit kan onder andere gebruikt worden voor verdiepend wetenschappelijk onderzoek en publieksvertaling.⁵⁰ Uit de 'Toekomstverkenning Archeologie' blijkt dat de hoeveelheid maatschappelijk draagvlak in de toekomst een grote rol gaat spelen voor het functioneren van de archeologische sector. Er is een duidelijke spanning tussen publiek draagvlak en wetenschappelijk onderzoek. Zo zijn lokale initiatieven waarbij veel publiek betrokken wordt, niet altijd even goed voor de kwaliteit van wetenschappelijk onderzoek. Ook bestaat er een spanningsveld tussen publieke en private financiering. Er is geconstateerd dat het creëren van maatschappelijk draagvlak in de archeologie vaak stukloopt op financiering. Er is simpelweg geld nodig voor goed onderzoek en als er goed wetenschappelijk onderzoek gedaan wordt, kunnen resultaten ook makkelijker en beter vertaald worden naar verhalen voor het publiek. De RCE positioneert zichzelf momenteel op de tweede lijn als het aankomt op publieksbereik. Zorg voor dit onderwerp op een eerste lijn zou een duidelijke verschuiving binnen de RCE zijn. Het doorzetten van het nationaal archeologie fonds is wel een initiatief dat kansen biedt voor beter onderzoek en publieksbereik.⁵¹

In 2011 gaf het Ministerie voor Onderwijs, Cultuur en Wetenschap de opdracht voor een onderzoek naar de werkzaamheid van de Wamz. Hieruit bleek dat 84% van de betrokkenen bij de archeologische sector vond dat het bereiken van het publiek een stuk beter moet.⁵² Uit de NEARCH studie van afgelopen jaar blijkt dat 89% van de Nederlandse respondenten archeologie ziet als nuttig. Er lijkt dus aardig wat publieke steun te zijn voor archeologie in Nederland. Toch zei maar 73% (het laagste percentage in heel Europa) dat het belangrijk is dat Nederland de archeologische discipline ondersteund wordt en zich verder ontwikkelt. Ook voelt maar 44% van de Nederlanders zich verbonden met archeologie. Hier komt uit voort dat, in verhouding, de Nederlanders vrij tevreden zijn met de hoeveelheid informatie die voor hen beschikbaar wordt gesteld. Maar 50% vond dat er te weinig informatie beschikbaar is. Dit is wel anders in landen als Italië waar 86% beter geïnformeerd zou willen worden. Een nuance moet hier echter bij aangebracht worden. Binnen de Nederlandse respondenten zijn namelijk verschillende meningen te onderscheiden. De groep die een interesse heeft voor archeologie en al meer deelneemt aan archeologische activiteiten, zou meer

⁴⁹ *ibidem*, 12.

⁵⁰ Groot Reuvensoverleg op 02-10-2017.

⁵¹ Bijeenkomst 'Toekomstverkenning Archeologie' RCE op 24-10-2017.

⁵² van den Dries 2015, 51.

betrokken willen worden. Mensen die minder participeren, zijn over het algemeen tevreden zoals het nu is. Deze laatste groep vertekent enigszins het beeld. Wellicht worden zij nu simpelweg niet bereikt waardoor geen interesse gewekt wordt en dus een gevoel van tevredenheid ontstaat. Ook jongeren lijken, zoals al vermeld werd in Hoofdstuk 1, tot deze lastig te bereiken groep te behoren. Ze hebben een redelijk negatief beeld van archeologie. Archeologie wordt door jongeren gezien als een ouderwetse discipline. Zo zouden bijna alle jongeren graag meer gebruik van digitale technieken zien in bijvoorbeeld archeologische musea.⁵³ Jonge kinderen zijn nog redelijk enthousiast over archeologie, maar jongeren op de middelbare school hebben er een stuk minder mee en ervaren de manieren van presentatie vaak als saai.⁵⁴

Bezoekers- en participatieaantallen zijn in Nederland over het algemeen ook vrij laag. Zo heeft maar 58% van de Nederlandse respondenten ooit een archeologisch vindplaats bezocht, in vergelijking met 76% van de Europeanen. Hier tegenover staat dat 72% van de Nederlanders wel geïnteresseerd is in het bezoeken van een archeologische vindplaats. Ook zou 32% van de mensen betrokken willen worden bij de besluiten die worden genomen rondom archeologische projecten die in hun eigen gemeenschap plaatsvinden. Er is een stuk minder interesse bij het publiek om zelf deel te nemen aan archeologisch onderzoek. Het bleek namelijk dat maar 43% hier interesse in heeft, tegenover een Europees gemiddelde van 62%. De interesse in participatie is dus vrij laag in vergelijking met de rest van Europa, maar geeft toch aan dat de vraag ernaar gevormd wordt door bijna de helft van de Nederlandse inwoners. Een meer open vorm van erfgoedbeleid waarin participatie mogelijk is zou daarom gepast zijn.⁵⁵

Een duidelijk voorbeeld van een initiatief dat hier rekening mee houdt is te vinden bij 'de Nationale Archeologiedagen'. Deze jaarlijks terugkerende dagen worden georganiseerd door de 'Stichting Nationale Archeologiedagen'. Mensen kunnen deelnemen aan archeologie op allerlei verschillende manieren. De stichting heeft het uiteindelijke doel om draagvlak voor archeologie in Nederland te vergroten door beleefbaarheid en zichtbaarheid te promoten.⁵⁶ In 2015 werden de dagen voor het eerst georganiseerd en toen telde het initiatief al 23.000 bezoekers.⁵⁷ 'ArcheoHotspots' is een ander goed lopend project. Dit zijn fysieke plekken waar archeologie toegankelijk en toepasbaar wordt gemaakt voor iedereen. Mensen kunnen hier terecht met particuliere vondsten, maar kunnen ook actief deelnemen aan archeologie door bijvoorbeeld te helpen bij het sorteren of determineren van vondsten. Er zijn inmiddels ArcheoHotspots te vinden in Amsterdam, 's-Hertogenbosch, Eindhoven, Nijmegen, Arnhem, Utrecht en Castricum.⁵⁸ Er bestaan nu ook plannen om de ArcheoHotspot als project nog verder uit te breiden.

⁵³ van den Dries/Boom 2017, 295, 297, 300-303.

⁵⁴ Sikkema 2016, 13-17.

⁵⁵ van den Dries/Boom 2017, 299-300.

⁵⁶ <https://www.archeologiedagen.nl/over-ons/stichting-nationale-archeologiedagen/>, geraadpleegd op 28-09-2017.

⁵⁷ Erfgoedbalans 2017, 47.

⁵⁸ <http://www.archeohotspots.nl/archeohotspots/>, geraadpleegd op 03-10-2017.

3.2 Engeland

In Engeland is archeologie volledig georganiseerd via een privaat systeem waarbij bijna geen kwaliteitscontrole plaatsvindt. Ondanks het feit dat lokale autoriteiten de taak hebben om veldwerk te overzien, heeft Engeland te maken met een gebrek aan overzicht. Naast het ontbreken van een systeem dat de kwaliteit van onderzoek in de gaten houdt, heeft Engeland ook moeite met het beschikbaar stellen van rapporten voor zowel professionele archeologen als het bredere publiek.⁵⁹ Toch zijn er zeker goede voorbeelden van publieksbereik in de Engelse archeologie terug te vinden. Eerder werd al besproken dat veel publieksbereik de vorm van top-down communicatie aanneemt. Engeland is in Europa wellicht de enige uitzondering. Hier komt namelijk het concept van 'community archaeology' vandaan en in meerdere gevallen heeft dit geleid tot een interactie tussen het publiek en archeologen die werkelijk bottom-up te noemen is.⁶⁰ De vrijwilligerssector is vrij groot in de Engelse archeologie. Er zijn meer dan 2030 vrijwilligersgroepen, en daarmee 215.000 personen, die zich bezighouden met archeologie. Er zijn ook nationale organisaties zoals de 'National Trust', 'English Heritage' en 'Historic Scotland'. Mensen kunnen hier lid van worden door een betaald abonnement te nemen. Uiteraard doen niet al deze mensen mee aan de praktische onderdelen van 'community archaeology', maar dit wordt wel aangemoedigd.⁶¹

Een goed voorbeeld is het 'Community Archaeology Bursaries Project' dat van start ging in 2011. Professionele archeologen werden hierbij ingezet om vrijwilligers te trainen en te ondersteunen en zo publieke participatie te vergroten. Het project werd grotendeels gefinancierd door het 'Skills for the Future programme' van de 'Heritage Lottery Fund' (HLF) en dus door de verkoop van loten van de 'National Lottery'. Veel 'community archaeology' projecten in Engeland worden gefinancierd door dit soort beurzen van de HLF en door subsidies van de nationale overheid.⁶² Digventures is een goed voorbeeld van een bedrijf dat een andere manier gebruikt om publieksarcheologie mogelijk te maken, namelijk crowdfunding. Mensen kunnen zich tegen betaling opgeven om deel te nemen aan een opgraving. Archeologie wordt zo gepromoot als een 'beleving'. Naast de beleving verwerven deelnemers kennis over archeologie. Ook houdt Digventures een archeologisch informatiesysteem bij waarbij deelnemers aan de opgraving in staat worden gesteld om data te uploaden en te delen via social media.^{63 64}

In Engeland blijft de interesse in 'community archaeology' groeien en wordt het steeds meer gezien als een praktijk die aandacht en onderzoek verdient van professionals.⁶⁵ Zo houdt professor Lewis zich bezig met 'community archaeology' in dorpen op het Engelse platteland. Lokale gemeenschappen worden opgeroepen om deel te nemen aan archeologisch onderzoek. Er wordt een gestandaardiseerde methode gebruikt die makkelijk te volgen is voor iedereen. Deze methode wordt

⁵⁹ Kristiansen 2009, 643-644.

⁶⁰ van den Dries 2015, 52.

⁶¹ Thomas 2014, 24-25.

⁶² Thomas 2014, 26-27, 30.

⁶³ Amsing 2015, 22.

⁶⁴ <https://digventures.com/about-us/>, geraadpleegd op 22-09-2017.

⁶⁵ Thomas 2014, 31.

de 'test pit excavation' (TPE) genoemd. Het is de bedoeling dat steeds één vierkante meter wordt opgegraven aan de hand van een stap-voor-stap handleiding. In Engeland zijn er al ongeveer 2500 van dit soort opgravingen uitgevoerd door lokale gemeenschappen. Door gemeenschappen op deze manier te betrekken bij archeologie, is het mogelijk om bredere sociale doelen te bereiken. Zo werkt het goed bij het verbeteren van interculturele relaties. Daarnaast levert het ook veel archeologische data op. De gegevens lenen zich goed voor (inter)regionale synthese. TPE's leiden tot een duidelijke combinatie van onderzoek en publiek draagvlak. Bij de methode hoort ook steeds een evaluatie van de behaalde vaardigheden. De deelnemers krijgen te horen welke nieuwe vaardigheden ze verkregen hebben en verder kunnen ontwikkelen of gebruiken.⁶⁶

De afgelopen jaren zijn er, zoals hierboven staat beschreven, in Engeland meerdere initiatieven in de archeologie opgezet die publieksbereik en voornamelijk participatie als doel voor ogen hebben. Uit het NEARCH onderzoek blijkt dat men in Engeland een wat sterkere connectie voelt met archeologie dan in Nederland. 51% van de ondervraagden gaf namelijk aan zich verbonden te voelen met de discipline. In Nederland was dit 44%. Ook vindt 73% van de Engelsen dat elke burger iets zou moeten weten over archeologie. Volgens 63% van de mensen zou dit vormgegeven mogen worden door archeologie als vak te geven op school.⁶⁷ Ondanks deze vrij positieve resultaten waarschuwen Engelse wetenschappers ons dat het publieke draagvlak niet voor lief moet worden genomen en dat het belangrijk is de maatschappelijke relevantie van archeologisch onderzoek niet uit het oog te verliezen.⁶⁸

De questionnaire horend bij dit onderzoek (zie Bijlage 1) werd voor Engeland ingevuld door Barney Sloane, werkzaam binnen de 'Research Group' van 'Historic England' (zie Tabel 1). Tot op zekere hoogte maakt publieksbereik deel uit van de taken van de nationale en regionale overheid. Dit krijgt vorm door bijvoorbeeld de 'Heritage Schools' van 'Historic England'. Het merendeel van de publieksbereik projecten bestaat echter uit lokale initiatieven en projecten via liefdadigheidsorganisaties, zoals de National Trust. Ook bestaan er meerdere televisieprogramma's die archeologie onder de aandacht proberen te brengen, maar hier wordt door Sloane expliciet bij vermeld dat daarbij het participatieve element ontbreekt. Ook universiteiten en professionele archeologische organisaties raden aan het publiek deel te laten nemen aan opgravingen die worden gefinancierd door ontwikkelaars. Men lijkt het bottom-up betrekken van het publiek bij opgravingen belangrijk te vinden. In Engeland maakt participatie al veel meer een onderdeel uit van de archeologie.

⁶⁶ persoonlijke communicatie met C. Lewis op 03-11-2017.

⁶⁷ Marx/Nurra/Salas Rossenbach 2017, 53.

⁶⁸ Perring 2016, 102-103.

Question	Response
Is public outreach in your country part of the organisational tasks of the national, regional or local government? If so, how is this organised? If not, is public outreach then arranged in another way, for example only through private local initiatives, or not at all?	To an extent, it is the function of both national and regional government. Historic England runs the 'Heritage Schools' initiative which takes heritage activities, including archaeological heritage, into primary and secondary schools, and the Angel Awards which celebrate the best local community heritage project. Local Authorities run a number of public outreach projects each year, often through local museums. But the majority of public outreach is undertaken through charitable initiatives through the National Trust (eg https://www.heritageopendays.org.uk/), the Council for British Archaeology (eg the annual week-long Festival of Archaeology which reaches about 300,000 participants). there are also numerous local societies for archaeology which are self-financing and run by members of the public.
Could you share some examples of successful public outreach within the sector of archaeology in your country?	See examples above. There are of course also a number of television programmes which bring archaeology to mass audiences (eg Time Team (repeats); Digging For Britain) but these are non-participatory.
Are there any discussions about the (whether existing or not) policies regarding public outreach in archaeology? If so, who (people/parties with what kind of roles) are taking part in these discussions and what would they like to see being improved?	The discussions about this subject are mainly limited within universities and professional associations. There is a very wide range of recommendations. Key among them is the ability for the public to visit or join in with developer-funded excavations in some way.
Do you, for example through volunteer organizations, have any knowledge about public views on the way archaeology now reaches them (or not)? If so, what would they like to see being changed or improved?	This is a hard question to answer. Some members of the public like to read (so we have two popular archaeology magazines - Current Archaeology and British Archaeology, and numerous archaeology websites etc); others like to see news stories of exciting discoveries; to see new discoveries at local museums; to participate directly in excavations; to be members of local societies. I don't think there is a single approach that works.

Tabel 1 – In deze tabel zijn de antwoorden op de vragen uit de questionnaire voor Engeland genoteerd.

3.3 Frankrijk

Frankrijk is van een archeologisch systeem dat decentraal georganiseerd was overgegaan op een systeem dat centraal georganiseerd is via het 'Institut national de recherches archéologiques preventives' (INRAP) en een aantal regionale instellingen.⁶⁹ In Frankrijk bestaat een speciale archeologiebelasting. Iedere projectontwikkelaar moet die belasting betalen, ook als er bij zijn project geen archeologisch onderzoek nodig is. Met deze belasting worden alle archeologische onderzoeken die diagnostisch van aard zijn (en dus draaien om waardestelling en selectie) betaald. Deze diagnostische onderzoeken worden altijd uitgevoerd door publieke instellingen. Verder wordt 30% van de archeologische belasting gebruikt voor het 'Fond national d'archéologie préventive' (FNAP). Ontwikkelaars kunnen aanspraak maken op dit fonds voor de financiering van archeologische opgravingen. Alle kosten voor opgravingen die worden gemaakt door private

⁶⁹ Kristiansen 2009, 644.

huizenbouwers worden met het fonds gefinancierd en ook 50 à 75 % van de kosten voor opgravingen die gemaakt worden door de constructie van (sociale) woonwijken. Kortom, via een belasting voor archeologie wordt het merendeel van al het archeologisch onderzoek betaald.⁷⁰ De opgravingen kunnen uitgevoerd worden door publieke instellingen of private bedrijven.⁷¹ De archeologische belasting wordt ook gebruikt voor publieksbereik.⁷² De nadruk ligt in Frankrijk sterk op het belang van de kwaliteit van archeologisch onderzoek dat van een wetenschappelijk karakter moet zijn.⁷³ Volgens het Franse systeem moet het belang van archeologische kennis goed gecommuniceerd worden naar het bredere publiek, want dat wordt gezien als belangrijk voor de ontwikkeling van het land.⁷⁴ INRAP doet zelf aan publieksbereik en educatie. Het Rijk zet dus zelf projecten op die hieraan bijdragen. In 10 jaar tijd heeft INRAP 700 opendagen bij opgravingen georganiseerd, 250 tentoonstellingen opgezet en de opdracht gegeven voor 5 documentaires.⁷⁵ Zo zijn er de 'Discovery Days' waarbij archeologische vindplaatsen worden opengesteld voor het publiek en bevindingen worden gepresenteerd aan dit publiek. Ook organiseert INRAP sinds 2010 de 'French National Archaeology Days'. Het doel hiervan is om draagvlak te creëren door mensen kennis te laten maken met de verschillende praktijken binnen archeologie.⁷⁶ Dit is te vergelijken met Nederlandse initiatieven, maar in tegenstelling tot in Frankrijk worden deze in Nederland niet georganiseerd door de overheid.

63% van de Franse bevolking voelt zich verbonden met archeologie. Dit is het hoogst gemeten percentage in Europa en ligt dus een stuk hoger dan het Nederlandse percentage van 44%. Er zijn ook meer Fransen die ooit hebben overwogen om archeologie te gaan studeren, namelijk 38%. In Nederland ligt dit percentage op 14%.⁷⁷ Een onderzoek uit 2011 onder 1000 Franse inwoners wees echter uit dat 77% van de deelnemers vond dat ze niet goed genoeg geïnformeerd werden over archeologisch onderzoek dat in hun gemeenschap uitgevoerd werd.⁷⁸ Ook in Frankrijk is er dus zeker nog winst op dit onderwerp te behalen. Voor Frankrijk zijn helaas geen resultaten beschikbaar vanuit de rondgestuurde questionnaire. Toch is het land meegenomen in dit onderzoek, omdat de hierboven besproken informatie een voldoende interessant beeld schetst.

⁷⁰ Randoin 2016, 60.

⁷¹ reports by members EAC, <https://www.europae-archaeologiae-consilium.org/archaeological-heritage-management>, geraadpleegd op 29-09-2017.

⁷² persoonlijke communicatie met L. de Wit op 08-09-2017.

⁷³ Randoin 2016, 62.

⁷⁴ reports by members EAC, <https://www.europae-archaeologiae-consilium.org/archaeological-heritage-management>, geraadpleegd op 29-09-2017.

⁷⁵ Gauthier 2014, 39.

⁷⁶ <http://www.inrap.fr/en/public-outreach-and-education-11924>, geraadpleegd op 03-10-2017.

⁷⁷ Marx/Nurra/Salas Rossenbach 2017, 53-55.

⁷⁸ van den Dries 2015, 51.

3.4 Denemarken

In Denemarken worden alle opgravingen uitgevoerd door musea, die elk een eigen regio voor hun rekening nemen.⁷⁹ Archeologische resten zijn in Denemarken namelijk beschermd onder de *Museumsloven* (de Deense Museumwet). Ook hier moeten projectontwikkelaars betalen voor de archeologische opgravingen die nodig zijn. Het is echter bij de 'Kulturstyrelsen' (de Deense Rijksdienst voor Cultuur) waar de goedkeuring voor alle opgravingen plaatsvindt. Officieel zijn de 31 opgravende musea in Denemarken 'private' organisaties, maar ze worden erkend en gefinancierd door de Staat. De meeste musea hebben een aantal eigen archeologen in dienst en huren extra mensen in als er grotere archeologische projecten zijn.⁸⁰ Omdat in Denemarken de archeologische opgravingen worden uitgevoerd door musea, maakt publieksbereik hier in zekere zin al onderdeel uit van het systeem. Zo staat er in de *Museumsloven* benoemd dat musea de taak hebben om informatie te verzamelen, registreren en behouden, maar dat ze die informatie ook moeten verspreiden. Ze zijn verplicht om collecties en documentatie toegankelijk te maken voor het publiek.⁸¹

De questionnaire horend bij dit onderzoek (zie Bijlage 1) werd voor Denemarken ingevuld door Thomas Roland, senior adviseur bij de 'Agency for Culture and Palaces – Center for Cultural Heritage; Monuments & Archaeological Heritage' (zie Tabel 2). Uit de antwoorden blijkt dat publieksbereik in Denemarken deels onderdeel uitmaakt van het archeologisch systeem. De musea nemen de zorg voor archeologie voor hun rekening en dus ook de zorg voor publieksbereik. Dit krijgt onder andere vorm door de groepen vrijwilligers die zijn aangesloten bij de verschillende musea. Daarnaast bestaan er losse projecten die gesteund worden door de Deense rijksdienst, de 'Agency for Culture and Palaces'. Er is in Denemarken geen behoefte aan het veranderen van de regelingen rondom publieksbereik in de archeologie.

⁷⁹ Kristiansen 2009, 643.

⁸⁰ Andersen *et al.* 2014, 14.

⁸¹ Museumsloven 2006, Artikel 2.

Question	Response
Is public outreach in your country part of the organisational tasks of the national, regional or local government? If so, how is this organised? If not, is public outreach then arranged in another way, for example only through private local initiatives, or not at all?	Besides actual projects (cf. below), outreach (to a certain point!) is also an integrated part of the archaeological developer funded work.
Could you share some examples of successful public outreach within the sector of archaeology in your country?	The project "Danish Prehistory in the Landscape" [Danmarks Oldtid i Landskabet] has as a main goal to create access to and inform about important listed monuments. The homepage "Fund og Fortidsminder" [Finds and Monuments] is a public data base hosted by the Agency. The Agency has supported the project "The Archaeology as a Creator of Values" ["Arkæologien som Værdiskaber"].
Are there any discussions about the (whether existing or not) policies regarding public outreach in archaeology? If so, who (people/parties with what kind of roles) are taking part in these discussions and what would they like to see being improved?	Not really!
Do you, for example through volunteer organizations, have any knowledge about public views on the way archaeology now reaches them (or not)? If so, what would they like to see being changed or improved?	(Nearly) all archaeological work (incl. outreach!) is carried out by professional driven local museums supported by the state. Almost all these museums have groups of volunteers as an important part of their "public" work - and the groups of course make up an important part of the outreach strategy. The Agency itself is less involved in these activities.

Tabel 2 - In deze tabel zijn de antwoorden op de vragen uit de questionnaire voor het land Denemarken genoteerd.

3.5 Zweden

In Zweden werd een aantal jaar geleden besloten om veranderingen in het systeem aan te brengen. Er werd hierbij meer uitgegaan van de principes uit de Faro Conventie. In plaats van het promoten van publieksbereik, zoals in de Valletta Conventie staat geformuleerd, staat het publiek nu meer centraal en wordt erfgoed gezien als iets wat beschikbaar moet zijn voor iedereen. De opkomst van de commerciële archeologie heeft er volgens de Zweden voor gezorgd dat archeologie ging draaien om documentatie en niet om analyse en interpretatie. Dit leidde tot resultaten die voor zowel onderzoekers als het publiek oninteressant te noemen waren. Een nieuw doel werd daarom geformuleerd waarbij archeologisch onderzoek zou moeten bijdragen aan de ontwikkeling van kennis over het verleden. De regionale 'County Administrative Boards' kunnen nu verplichten dat een ontwikkelaar betaalt voor de presentatie en verspreiding van onderzoeksresultaten. Deze regionale overheden hebben de taak om zowel ontwikkelaars als het publiek te informeren. Meer aandacht kwam er ook voor de communicatie met jongeren en minderheden. Je zou kunnen zeggen

dat de Faro Conventie in Zweden op een regionaal niveau geïmplementeerd is, terwijl hij door de nationale overheid nog niet is geratificeerd.⁸²

Zweden heeft nu eigenlijk een mix van het commerciële en centraal georganiseerde archeologisch systeem. Competitie is toegestaan, maar er moet uitgegaan worden van wetenschappelijk onderzoek waarbij nieuwe kennis geproduceerd wordt. Alle archeologische projecten moeten dan ook gepubliceerd en geïnterpreteerd worden aan de hand van de meest recente onderzoeksnormen. Dus in plaats van het behouden en documenteren van bedreigde archeologische resten, is archeologisch onderzoek in Zweden gericht op interpretatie en de productie van kennis. Bedrijven mogen tegen elkaar opbieden, maar de regionale autoriteiten kiezen de uiteindelijke uitvoerder en hebben daarbij een goede kwaliteit van het onderzoek als voornaamste doel voor ogen. Het komt dan ook wel eens voor dat de duurdere aanbieder wordt gekozen. Daarbij worden in de plannen ook altijd de kosten voor publicatie meegenomen.⁸³ Voor de rapportage bestaan steeds drie mogelijkheden. Het opstellen van een publieksboek is één van die mogelijkheden.⁸⁴ De manier waarop de resultaten na afloop van het onderzoek gecommuniceerd worden, wordt besloten door regionale autoriteiten en moet al in het projectplan vastgelegd zijn. Het documenteren van data wordt dus niet gezien als het voornaamste doel van archeologie. De data moeten geïnterpreteerd, gecommuniceerd en uiteindelijk begrepen worden door de gebruikers. Kwalitatief goed onderzoek houdt in dat er relevante kennis wordt geproduceerd voor autoriteiten, wetenschappers en het publiek.⁸⁵ Dit alles heeft geleid tot publicaties van hoge kwaliteit en een geïnteresseerd publiek. Het houden van tentoonstellingen en openstellen van archeologische vindplaatsen trekt veel bezoekers en er wordt constant gezocht naar nieuwe manieren om met het publiek te communiceren.⁸⁶

In Zweden tonen de inwoners dus aardig wat interesse in archeologie en dat blijkt ook uit de cijfers van de NEARCH studie. 62% zegt namelijk echt geïnteresseerd te zijn.⁸⁷ Nogmaals, in Nederland ligt dit percentage een stuk lager, namelijk op 44%. Ook vindt 68% van de Zweden dat archeologie zou moeten worden onderwezen op school.⁸⁸ Ondanks de regeling van publiekspublicaties is er toch ook een groep die minder goed bereikt wordt. Het probleem met het bereiken van jongere generaties blijkt in Zweden, net als in Nederland, namelijk toch ook nog te bestaan. Uit het NEARCH onderzoek blijkt dat maar 60% van de mensen tussen de 18 en 24 jaar oud het belang inziet van een archeologische vindplaats voor hun gemeenschap. 77% van de jongeren zou een archeologische vindplaats willen bezoeken. Dit lijkt veel, maar in de categorie 35 tot 44 jaar ligt dit percentage al op 90%. Er is dus een duidelijk verschil in draagvlak tussen de verschillende generaties.⁸⁹

⁸² Johanson/Mogren 2014, 143, 146-148.

⁸³ Kristiansen 2009, 643-646.

⁸⁴ persoonlijke communicatie met L. de Wit op 08-09-2017.

⁸⁵ reports by members EAC, <https://www.europae-archaeologiae-consilium.org/archaeological-heritage-management>, geraadpleegd op 29-09-2017.

⁸⁶ Johanson/Mogren 2014, 144.

⁸⁷ van den Dries/Boom 2017, 297.

⁸⁸ Marx/Nurra/Salas Rossenbach 2017, 53.

⁸⁹ Kajda *et al.* 2017, 13.

De questionnaire horend bij dit onderzoek (zie Bijlage 1) werd voor Zweden ingevuld door Eva Skyllberg, senior adviseur archeologie bij de 'Swedish National Heritage Board' (zie Tabel 3). De antwoorden bevestigen wat hierboven al werd aangegeven. Voor elke opgraving worden de te gebruiken communicatiemiddelen vastgesteld door de 'County Administrative Boards'. De verantwoordelijkheid voor de gestelde middelen voor publieksbereik ligt bij de uitvoerende archeologen. Vondsten worden naderhand altijd tentoongesteld in een regionaal museum. Uit de antwoorden blijkt dus dat publieksbereik in Zweden inderdaad deel uitmaakt van het archeologisch systeem. Er bestaan dan ook geen discussies over hoe dit wellicht verbeterd of veranderd kan worden.

Question	Response
Is public outreach in your country part of the organisational tasks of the national, regional or local government? If so, how is this organised? If not, is public outreach then arranged in another way, for example only through private local initiatives, or not at all?	In the regulations on development-led archaeology is stated that public outreach or communication of the archaeological results shall be part of the excavation project and payed for by the developer for all major excavations where the results are of interest for the general public. The regional administrative boards who are the commissioners of archaeology decide about the communication for each excavation, if and how much. The archaeologists give the details in the project plan and the budget. The archaeologists who are conducting the excavations are responsible for the communication: guided tours, lectures, brochures, information on websites and also in some cases popular science books etc. After the excavation the artefacts go to a museum, often a regional museum. Hopefully the regional museum will continue the communication and arrange exhibitions based on the archaeological results.
Could you share some examples of successful public outreach within the sector of archaeology in your country?	A current example is Slussen, a largescale and long-term project in Stockholm, web-site: http://www.slussenportalen.se/ . Another Project is Nya Lödöse in Göteborg, web-site: http://www.stadennyalodose.se/ . Both projects are ongoing and there is a variety of public communication. In the end the projects will also produce one or two popular books.
Are there any discussions about the (whether existing or not) policies regarding public outreach in archaeology? If so, who (people/parties with what kind of roles) are taking part in these discussions and what would they like to see being improved?	There is no big discussion about this in Sweden.
Do you, for example through volunteer organizations, have any knowledge about public views on the way archaeology now reaches them (or not)? If so, what would they like to see being changed or improved?	We have no such survey or evaluation.

Tabel 3 – In deze tabel zijn de antwoorden op de vragen uit de questionnaire voor het land Zweden genoteerd.

3.6 Polen

Doordat in Polen de focus van het archeologiebeleid lang heeft gelegen op de kennis van de 'expert' en die kennis in minimale mate met het publiek werd gedeeld, is de verbinding tussen lokale gemeenschappen en hun cultureel erfgoed steeds slechter geworden. Het beleid van voor 1989 was er zelfs expliciet op gericht om mensen los te maken van cultureel erfgoed. Monumenten en andere resten werden namelijk gezien als overblijfselen van vijandige sociale klassen of naties. De 'National Heritage Board of Poland' probeert nu wat aan de beleving van archeologie te doen door verschillende publieksprojecten op te zetten. In 2014 kwam Polen met een nieuwe strategie, genaamd *The National Programme for the Protection and the Guardianship of Monuments for the Years 2014-2017*, in voorbereiding op de ratificering van de Faro Conventie. Voorbeelden van projecten die door de 'The National Heritage Board of Poland' zijn opgezet zijn: het programma van 'Voluntary work for the benefit of heritage', een aantal erfgoedtentoonstellingen en de coördinatie van de 'European Heritage Days'. Daarnaast wordt meer gebruik gemaakt van online tools. Sociale media en een nieuw online platform worden ingezet. Op het platform is informatie over monumenten en archeologische vindplaatsen beschikbaar. De informatie is gebaseerd op wetenschappelijk onderzoek, maar er is geprobeerd dit te vertellen op een aantrekkelijke en makkelijk te begrijpen manier. Deze onderneming bleek echter niet heel succesvol te zijn. Erfgoed specialisten hebben in Polen ervaren dat popularisatie van de archeologie moeilijk te verwezenlijken is. Dit heeft volgens hen onder andere te maken met de vaardigheden van archeologen, die vooral gericht zijn op wetenschappelijk schrijven en niet op populair wetenschappelijk schrijven of het vertellen van verhalen.⁹⁰

Uit een nationaal onderzoek, dat werd gepubliceerd in 2013, bleek dat veel gemeenschappen in Polen wel degelijk waarde hechten aan de lokale aanwezigheid van cultureel erfgoed. Maar ondanks lokale interesse, is de positie van archeologie bij het Poolse publiek vrij zwak.⁹¹ Ook interessant is wat de rijksdienst van Polen de 'reconstructieplaag' noemt. Het is in Polen namelijk heel populair om reconstructies te maken van archeologische vindplaatsen. Complete nederzettingen en forten worden nagebouwd om toeristen aan te trekken. Deze toeristische attracties zijn echter meestal niet echt gebaseerd op archeologische onderzoeksresultaten. Ze representeren een vrij subjectieve kijk op het verleden. Gelukkig zijn er ook een aantal goede initiatieven. Een voorbeeld is de geslaagde reconstructie van een vroegmiddeleeuwse nederzetting in Wolin, waar ook allerlei educatieve activiteiten plaatsvinden.⁹² Ondanks dat de reconstructies vaak niet goed zijn, illustreren ze wel de interesse in het verleden bij het lokale publiek. De spanning tussen lokale interesse en waardering voor archeologisch onderzoek blijkt ook uit het grote probleem dat Polen heeft met illegale metaaldetectie.⁹³ Het is volgens Poolse onderzoekers echt tijd dat wordt afgezien van het top-down

⁹⁰ Oniszcuk 2015, 16-20.

⁹¹ Oniszcuk 2015, 20-21.

⁹² Oniszcuk 2014, 66.

⁹³ Makowska/Oniszcuk/Sabacinski 2016, 171.

principe van docerende experts en wordt overgegaan op een partnerschap tussen autoriteiten, professionals en lokale gemeenschappen.⁹⁴

Uit de NEARCH studie blijkt 81% van de ondervraagde mensen uit Polen vindt dat iedereen enige kennis van archeologie zou moeten hebben. De interesse lijkt dus hoog, maar toch voelt maar 41 % van de Polen zich verbonden met archeologie. Dit is het laagst gemeten percentage van alle Europese landen die aan de NEARCH studie deelnamen.⁹⁵ De inwoners van Polen hechten wel opvallend veel waarde aan kennis over het verleden en dan vooral over de geschiedenis en ontwikkeling van de mensheid. 93% antwoordde dat archeologie belangrijk is omdat het ons helpt te begrijpen waar we vandaan komen en daarvan te leren. Dit hoge percentage wordt overigens wel voornamelijk vormgegeven door de meningen van mensen ouder dan 35 jaar. Jongeren staan minder positief tegenover de waardering van archeologie.⁹⁶ Toch geeft de eerder genoemde 93% aan dat een grote interesse zeker aanwezig is. Dit wordt ook geïllustreerd door het hoge percentage Poolse inwoners dat wel eens zou willen deelnemen aan een opgraving, namelijk 63%.⁹⁷ Het lijkt erop dat er in Polen een vrij grote kloof bestaat tussen de grote interesse in de lokale geschiedenis en wat er aan archeologische informatie of beleving beschikbaar is voor het publiek, waardoor men zich uiteindelijk minder verbonden voelt met de archeologie.

De questionnaire horend bij dit onderzoek (zie Bijlage 1) werd voor Polen ingevuld door Agnieszka Oniszczyk, senior specialist archeologie bij de 'National Heritage Board of Poland (zie Tabel 4). Uit de antwoorden blijkt dat de verantwoordelijkheid voor het delen van archeologische kennis met het publiek in Polen bij de nationale en regionale autoriteiten ligt. Volgens de wet zijn eigenaren ook verplicht om kennis over 'hun' monument te verspreiden. Dit wordt als een overdreven regeling ervaren en in de praktijk komt het dan ook niet vaak voor dat deze wet wordt nageleefd.

⁹⁴ Oniszczyk 2015, 22.

⁹⁵ Marx/Nurra/Salas Rossenbach 2017, 53.

⁹⁶ Kajda *et al.* 2017, 11.

⁹⁷ Marx/Nurra/Salas Rossenbach 2017, 54.

Question	Response
Is public outreach in your country part of the organisational tasks of the national, regional or local government? If so, how is this organised? If not, is public outreach then arranged in another way, for example only through private local initiatives, or not at all?	Dissemination of knowledge on heritage lies within the duties of regional heritage protection offices, the Ministry of Culture and National Heritage and the National Heritage Board of Poland. According to the law also the owners or possessors of monuments are obliged to popularise and disseminate knowledge on a monument and its meaning to history and culture. However, the latter provision is not applied in practice, probably because it seems excessive.
Could you share some examples of successful public outreach within the sector of archaeology in your country?	For examples see my paper from EAC Occasional Paper no. 9, p. 63-68.
Are there any discussions about the (whether existing or not) policies regarding public outreach in archaeology? If so, who (people/parties with what kind of roles) are taking part in these discussions and what would they like to see being improved?	-
Do you, for example through volunteer organizations, have any knowledge about public views on the way archaeology now reaches them (or not)? If so, what would they like to see being changed or improved?	See the results of the NEARCH project for Poland. Also, in 2013 the National Heritage Board of Poland carried out a public opinion survey on the value of cultural heritage for society. It was published in Polish: Koziół, A., Trelka, M. and Florjanowicz, P., (2013) Społeczno - gospodarcze oddziaływanie dziedzictwa kulturowego. Raport z badań społecznych. Warszawa: Narodowy Instytut Dziedzictwa. I mentioned some of the results in my papers, which I will send you in an email.

Tabel 4 - In deze tabel zijn de antwoorden op de vragen uit de questionnaire voor het land Polen genoteerd.

4. Discussie

In dit onderzoek zijn de regelingen rondom publieksbereik, 'best practices' op het gebied van publieksbereik, meningen vanuit de archeologische sector aangaande publieksbereik en de mening van het publiek zelf bestudeerd voor Nederland, Engeland, Frankrijk, Denemarken, Zweden en Polen. Ondanks de per land verschillende resultaten die naar voren kwamen uit het NEARCH onderzoek, is er een duidelijke conclusie te trekken. Over heel Europa genomen vindt namelijk 71% van de mensen dat resultaten vanuit de archeologie beter naar het publiek gecommuniceerd moeten worden en dat er meer mogelijkheden voor samenwerking moeten worden opgezet. Interesse en draagvlak zijn deels aanwezig bij het publiek, maar de archeologische sector doet daar nog niet genoeg mee. Het publiek is niet alleen geïnteresseerd in toegang tot informatie, maar ook in participatie.⁹⁸ Hieronder zullen allereerst kort de resultaten die dit onderzoek heeft opgeleverd voor de verschillende landen geanalyseerd worden. Daarna volgt een bredere discussie.

In Engeland maakt publieksbereik geen officieel deel uit van het commercieel ingerichte archeologisch systeem, maar wordt het meer vormgegeven door losse initiatieven. Toch bestaan er aardig wat projecten die het publiek bij archeologie proberen te betrekken via bottom-up participatie. Uit Engeland is dan ook het begrip 'community archaeology' afkomstig. Uit het NEARCH onderzoek blijkt dat de verbinding tussen archeologie en publiek in Engeland net wat sterker is dan in Nederland (51% van de Engelsen voelt zich betrokken tegenover 44% van de Nederlanders). Het feit dat 73% van de Engelsen vindt dat elke burger iets zou moeten weten over archeologie is opvallend. In Nederland ligt dat percentage lager, namelijk op 60%.

Frankrijk heeft een fonds dat wordt gefinancierd via een speciale archeologiebelasting. Het merendeel van de archeologische onderzoeken wordt hieruit betaald. De nationale overheid heeft veel bevoegdheden op het gebied van archeologie en draagt ook zorg voor publieksbereik. Het Rijk zet zelf projecten op. Zo bestaan er in Frankrijk nationale archeologiedagen, net als in Nederland, maar worden die daar georganiseerd door de overheid. Deze structurele aanpak lijkt goed te werken. Opvallend is bijvoorbeeld dat wel 38 % van de Fransen ooit heeft overwogen om archeologie te gaan studeren. In Nederland ligt dit percentage op 14 %. Ook voelt 63% van de Franse bevolking zich verbonden met archeologie. Dit ligt hoger dan het Europese gemiddelde van 54% en het Nederlandse percentage van 44%.

In Zweden is publieksbereik deels geregeld binnen het archeologisch bestel. De manier waarop resultaten na afloop van een archeologisch onderzoek gecommuniceerd worden, wordt besloten door regionale autoriteiten en moet al in het projectplan vastgelegd zijn. Het opstellen van een publieksboek is één van de mogelijke eisen. In de plannen worden ook altijd al de kosten voor publicatie meegenomen. Uit de NEARCH studie blijkt dat er in Zweden een grotere interesse is bij het publiek. 62% van de mensen voelt zich verbonden met archeologie, tegenover maar 44% in Nederland. Het Zweedse systeem lijkt dus te werken. Er zijn op het moment dan ook geen discussies in Zweden over het beleid rondom publieksbereik. Interessant is dat het Zweedse

⁹⁸ Kajda *et al.* 2017, 12, 14.

systeem gebaseerd is op kwalitatief goed onderzoek en daar hoort dus ook de publieksvertaling bij. Dit is iets waar in Nederland ook steeds meer aandacht voor is. De projecten 'Erfgoed Telt' en 'Verkenningen Archeologie' zijn hier van belang. Ook wordt in de 'Toekomstverkenning Archeologie' bij de RCE nagedacht over een strategie die rekening houdt met de spanning tussen draagvlak en wetenschap. Voor het bedrijven van goede wetenschap en het creëren van maatschappelijk draagvlak is geld nodig dat besteed kan worden aan uitgebreid onderzoek en het vertellen van het bijbehorende verhaal.

In Denemarken maakt publieksbereik ook deel uit van het archeologisch bestel. Dit komt doordat archeologische opgravingen in Denemarken altijd worden uitgevoerd door musea. In de wetgeving staat benoemd dat die musea vervolgens de verplichting hebben om informatie beschikbaar te maken voor het publiek. Helaas zijn er voor Denemarken geen resultaten uit de NEARCH studie, maar de reactie op de questionnaire doet vermoeden dat men tevreden is met de manier waarop het publiek bereikt wordt. De publiekscijfers zullen wellicht redelijk overeen komen met die van een land als Zweden.

In Polen bestaat een kloof tussen lokale interesse en wat archeologie de mensen te bieden heeft. Er zijn daarom maar weinig mensen die zich echt verbonden voelen met archeologie. De verantwoordelijkheid voor het verspreiden van informatie ligt bij nationale en regionale overheden. De rijksdienst probeert het publieke draagvlak voor archeologie te vergroten door een aantal projecten op te zetten en te ondersteunen, maar het populariseren van archeologie blijkt moeizaam te verlopen. Het is lastig om de traditionele top-down benadering die uitgaat van de expertise van professionals los te laten. Er moet meer uitgegaan worden van een dialoog tussen de autoriteiten, professionals en lokale gemeenschappen. Net als in Nederland staat het onderwerp publieksbereik in Polen dus op de agenda. Beide landen scoren in de NEARCH studie vrij laag als het gaat om het percentage van de bevolking dat zich op enige manier verbonden voelt met archeologie (namelijk 41% in Polen en 44% in Nederland). De wensen zijn duidelijk, maar het vinden van een oplossing blijkt een uitdaging te zijn.

Alle archeologen, of ze nou gefinancierd worden met publieke of private middelen, zouden zich moeten realiseren dat zij toegang hebben tot zaken die in principe onderdeel uitmaken van het sociale en economische kapitaal van de volledige samenleving. Dit betekent dat de archeologische sector de verantwoordelijkheid heeft om rekening te houden met het publiek.⁹⁹ Waar het voor het verbeteren van het draagvlak allereerst om draait is de manier waarop de resultaten van preventief archeologisch onderzoek worden gepubliceerd en wat er met die resultaten gedaan wordt. De vraag is dus wat de uiteindelijke producten en uitkomsten van archeologisch onderzoek moeten zijn. Zowel het publiek als uiteindelijk de politiek zal archeologie niet oprecht serieus nemen zolang deze uitkomsten niet relevant zijn voor de samenleving. Er moet dus rekening gehouden worden met de sociale waarden van het publiek. Dit geldt eigenlijk ook voor het stadium van besluitvorming. Publieke participatie is wenselijk. De onderzoeker Olivier is van mening dat echte publieke participatie in de archeologie beter vorm gegeven kan worden op het niveau van specifieke lokale

⁹⁹ van den Dries 2015, 53.

contexten (zoals 'community archaeology' dat doet in Engeland) dan op een nationaal niveau.¹⁰⁰ In hoofdstuk 3.1 was te lezen dat in Nederland eigenlijk al best wat van dit soort losse initiatieven bestaan. De overheden van landen als Zweden en Frankrijk zijn echter in staat het publiek te bereiken en ook echt grotere interesse voor archeologie te wekken. Tot op een zekere hoogte werkt de gedecentraliseerde insteek in Nederland, maar hetgeen dat lijkt te missen is structuur in de redelijk grote hoeveelheid initiatieven.

In lijn met de Faro Conventie zijn aandacht voor participatie en de sociale waarden van erfgoed, zaken die nu in heel Europa spelen. Het doel om alle belanghebbenden (inclusief het publiek) te betrekken bij erfgoed en een meer inclusief beleid op te zetten geeft wel aan dat de tijden veranderd zijn sinds de Valletta Conventie in 1992. Een benadering die meer bottom-up is en archeologie probeert in te bedden in de maatschappij is terug te vinden in de Amersfoort Agenda.¹⁰¹ Daarnaast bieden de richtlijnen in *De Europese Erfgoedstrategie voor de 21^e eeuw* uit 2015 een aantal nuttige handvaten. De strategie stelt dat erfgoed in principe alle Europese burgers moet dienen. In de richtlijnen komen een aantal thema's naar voren waar aandacht aan besteed zou moeten worden. Zo zouden burgers en hun verkozen vertegenwoordigers meer betrokken moeten worden bij dialogen over erfgoed met (daarvoor opgeleide) professionals. Ook moet er aandacht zijn voor erfgoed dat deel uitmaakt van de primaire leefomgeving van mensen. Gebruik dit erfgoed om mensen te verbinden met hun eigen omgeving, geschiedenis en medemens. Erfgoed zou primair door burgers beschermd moeten worden en niet door experts. De professionals zijn er voor de ondersteuning. Erfgoed kan op allerlei creatieve en innovatieve manieren ingezet worden. Zo moet de erfgoedsector zich niet alleen focussen op onderzoek, maar ook op educatie en toerisme. Het beter online beschikbaar maken van cultureel erfgoed en het inzetten van 'augmented reality' technieken zijn ontwikkelingen die passen bij deze tijd. Alternatieve manieren van financiering kunnen ook meer benut worden.¹⁰²

Het onderzoek heeft ook aangetoond dat in alle landen, zelfs in Zweden, verschillende doelgroepen achterlopen als het gaat om publieksbereik in de archeologie. Met name kinderen, jongeren en migranten worden slecht bereikt. Hoe kan je hier praktisch iets aan doen? In Zweden wordt gesteld dat het misschien in het geval van migranten niet allereerst moet gaan om het overbrengen van een gevoel van oorsprong of toebehoren, maar om het tot stand brengen van een connectie met de nieuwe fysieke leefomgeving ('a message of place').¹⁰³ Het onderzoek van Qrius geeft een aantal handvaten voor de omgang met kinderen en jongeren bij de presentatie van archeologie. Kijken en luisteren naar een grote hoeveelheid informatie over opgravingen en vondsten is voor hen niet heel aantrekkelijk. Ook vinden ze bijvoorbeeld het gebruik van kleding en decoratie die gericht is op de desbetreffende periode in het verleden vaak een beetje suf. Het is goed om precies te realiseren welke leeftijdscategorie als doelgroep wordt genomen en de kinderen te behandelen alsof ze net wat ouder zijn dan ze zijn. Prioriteit moet liggen bij het vertellen van verhalen die gepresenteerd worden op een moderne manier.¹⁰⁴

¹⁰⁰ Olivier 2016, 17, 19-21.

¹⁰¹ Olivier 2016, 17-18.

¹⁰² Namen Declaratie 2015, 3-4.

¹⁰³ Johanson/Mogren 2014, 148.

¹⁰⁴ Sikkema 2016, 18.

Conclusie en aanbevelingen

Om een duidelijke conclusie te kunnen trekken moet eerst teruggeblikt worden op de onderzoeksvraag die werd gesteld aan het begin van deze studie. De onderzoeksvraag luidde: Hoe is publieksbereik geregeld in de Nederlandse archeologie op het niveau van het Rijk en hoe verhoudt dat zich tot de manier waarop publieksbereik in andere Europese landen is geregeld? Wat zou er beter kunnen? Publieksbereik in de archeologie wordt in Nederland momenteel niet gezien als een taak van het Rijk. Er bestaan in Nederland wel aardig wat losse initiatieven waarbij het publiek bij archeologie betrokken wordt, maar deze initiatieven zijn vaak top-down van aard. Daarnaast mist er structuur in het scala aan uiteenlopende projecten. Uit een recent onderzoek blijkt dat maar 44% van de Nederlanders zich op enige manier verbonden voelt met archeologie. Dit percentage is vrij laag vergeleken met een aantal andere landen in Europa. Ook mensen uit de archeologische sector zelf geven aan dat de stap van het archeologisch rapport naar informatie voor het publiek vaak niet gemaakt wordt. Publieksbereik in de archeologie moet dus aangepakt worden, maar het zou ook goed zijn om daarbij iets van een doel te stellen. Wanneer is het draagvlak wel goed genoeg? Een uitkomst van dit onderzoek is dat in landen waar publieksbereik structureler wordt aangepakt, het publiek ook meer interesse lijkt te hebben in archeologie en zich meer verbonden voelt met de discipline. Een volgende stap voor het ministerie van OCW zou kunnen bestaan uit het aanbrengen van meer structuur in het scala aan initiatieven dat in feite al bestaat in Nederland. Het aanbrengen van deze structuur kan op verschillende manieren.

Aan het begin van deze studie werd vermeld dat in het project 'Verkenningen Archeologie', dat bij de RCE wordt uitgevoerd en deel uitmaakt van het programma 'Toekomst Monumentenbestand', publieksbereik aan de orde komt. Zo richt een discussiegroep zich specifiek op het concept 'participatie' bij de aanwijzing van monumenten. Er wordt nagedacht over de manieren waarop het publiek beter betrokken zou kunnen worden bij de aanwijzing van archeologische rijksmonumenten. Voor de vormgeving van een nieuw aanwijzingsprogramma wordt gedacht aan het samenstellen van een raadgevend panel dat de samenleving vertegenwoordigt. De panelleden kunnen vervolgens te beschermen terreinen voordragen die niet per sé van wetenschappelijk belang zijn, maar wel een sociale- of belevingswaarde bezitten. Het panel wordt gevraagd nieuwe waarderingscriteria op te stellen die de KNA-criteria aan zouden kunnen vullen.¹⁰⁵ Op deze manier komt een dialoog tussen burgers en professionals tot stand. Deze ontwikkeling zou goed passen bij de handvaten uit de Amersfoort Agenda en de *Europese Erfgoedstrategie* die in hoofdstuk 1.1 en in de discussie in hoofdstuk 4 werden besproken.

Het is daarnaast een goede zaak dat het NWO archeologiefonds voorlopig wordt doorgezet. Via dit fonds wordt het doen van verdiepend wetenschappelijk onderzoek gestimuleerd en worden projecten in staat gesteld om een publieksvertaling in te bouwen. Dit fonds is echter bestemd voor projecten van (inter)nationaal belang. Volgens de *Europese Erfgoedstrategie* zouden we ons juist moeten richten op het leggen van een verbinding tussen lokale gemeenschappen en hun primaire leefomgeving en eigen geschiedenis. Het ministerie van OCW zou daarom ook structuur kunnen

¹⁰⁵ Verschuur *et al.* 2017 (interne publ. RCE), 12.

aanbrengen door een speciaal stimuleringsfonds voor publieksbereik in de archeologie op te richten. Hier kan bijvoorbeeld geld in zitten voor het trainen en ondersteunen van vrijwilligers, iets wat in Engeland ook succesvol is gebleken (maar dan met behulp van de financiële middelen van de 'National Lottery'). Het zou mooi zijn als dit fonds gefinancierd zou kunnen worden via structureel beschikbaar geld. Voor het vergroten van draagvlak en het genereren van interesse voor archeologie is namelijk meer nodig dan een aantal losse projecten. Door in Nederland geld te verdelen via een dergelijk nationaal fonds, geeft de overheid een duidelijk signaal af dat het maatschappelijk belang van archeologie onderstreept. Hopelijk gaat het op een begrijpelijke manier beschikbaar stellen van archeologische informatie en het publiek via participatie laten deelnemen aan de archeologische praktijk, dan uiteindelijk gelden als de standaard manier van werken. Archeologie is namelijk van iedereen en heeft de potentie om werkelijk iets bij te dragen aan de maatschappij.

Bibliografie

- Amsing, E., 2015: *Assessing all values and interests. Stakeholder engagement in the development of archaeological site parks in The Netherlands*, Leiden (Ongepubl. master thesis, Universiteit Leiden).
- Andersen, A.K./J. Skaarup/U. Odgaard/ J. Rostock, 2014: *Discovering the Archaeologists of Denmark 2012-14*, Foreningen af Fargarkaeologer.
- Blom, E./L.M.B. van der Feijst (eds.), 2010: Graven met Publiek. Een archeologische opgraving aan de Blokhoeve te Nieuwegein, *ADC rapport 2229*, ADC ArcheoProjecten, Amersfoort.
- Bruijn, de, G., 2007: Wet op de archeologische monumentenzorg, Rijksdienst voor archeologie, cultuurlandschap en monumenten, *Brochure Wet- en regelgeving 4*, Amersfoort.
- Dries, van den, M., 2011: The good, the bad and the ugly? Evaluating three models of implementing the Valletta Convention, *World Archaeology 43(4)*.
- Dries, van den, M., 2015: From Malta to Faro, how far have we come? Some facts and figures on public engagement in the archaeological heritage sector in Europe, *EAC Occasional Paper No. 10*, Boedapest, 45-55.
- Dries, van den, M./K. Boom, 2017: The image of archaeology: consistencies and deflections through time among the Dutch, concurrences and deviations across Europe, *Analecta Praehistorica Leidensia 47*.
- Gauthier, M., 2014: The origins and aims of the Valletta Convention. Its implementation in France, *EAC Occasional Paper No. 9*, Boedapest, 31-43.
- Johanson, B./M. Mogren, 2014: Valletta and beyond – ideas and practices in Sweden, *EAC Occasional Paper No. 9*, Boedapest, 143-149.
- Kajda, K., et al., 2017: Archaeology, Heritage, and Social Value: Public Perspectives on European Archaeology, *European Journal of Archaeology 2017*.
- Kristiansen, K., 2009: Contract archaeology in Europe: an experiment in diversity, *World Archaeology 41(4)*, 641-648.
- Lampe, S., 2014: Chapter 4 – The scope and Potential for Community Archaeology in the Netherlands, *Public participation in archaeology* (eds. Thomas, S./J. Lea), Woodbridge, 49-59.
- Makowska, A./A. Oniszczyk/M. Sabacinski, 2016: Some Remarks on the Stormy Relationship Between the Detectorists and Archaeological Heritage in Poland, *Open Archaeology 2016 (2)*, 171-181.
- Marx, A./F. Nurra/K. Salas Rossenbach (eds), 2017: *Europeans & Archaeology. A survey on the European perception of archaeology and archaeological heritage*, Paris, NEARCH.
- Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, 2017: *Erfgoedbalans*, Den Haag.
- Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, 2017: *Projectplan Erfgoed Telt: naar een toekomstbestendig erfgoedbeleid*, Den Haag

- Moussouri, T., 2014: Chapter 1 – From 'Telling' to 'Consulting': A Perspective on Museums and Modes of Public Engagement, *Public participation in archaeology* (eds. Thomas, S./J. Lea), Woodbridge, 11-22.
- Oniszczyk, A., 2014: The convention in action – Poland almost 20 years after the ratification of the Valletta Convention, *EAC Occasional Paper No. 9*, Boedapest, 63-68.
- Oniszczyk, A., 2015: Whom do we dig for or are we ready for a dialogue with heritage communities?, *Managing Archaeological Heritage: past and present*, Vest-Agder-museet, Kristiansand, 16-23.
- Olivier, A., 2014: The Valletta Convention: twenty years after – a convenient time, *EAC Occasional Paper No. 9*, Boedapest, 11-16
- Olivier, A., 2016: Challenging attitudes – delivering public benefit, *EAC Occasional Paper No. 11*, Boedapest, 13-23.
- Pauli-Gabi, T., 2014: Archaeology and tourism. The Roman Legionary Trail, an educational and recreational project in the canton of Aargau, Switzerland, *EAC Occasional Paper No. 9*, Boedapest, 57-61.
- Perring, D., 2016: Working for commercial clients: the practice of development-led archaeology in the UK, *EAC Occasional Paper No. 11*, Boedapest, 95-104.
- Raad voor Vastgoed Rijksoverheid, 2017: *Intentieverklaring Cultureel Erfgoed Rijksoverheid*
- Randoin, B., 2016: French preventive archaeology: administrative organization, role of the stakeholders and control procedures, *EAC Occasional Paper No. 11*, Boedapest, 59-64.
- Schoellen, A./G. Compagnon/J. Desforges/N. Minvielle, 2013: Protecting the archaeological heritage by promoting volunteer archaeology, *EAC Occasional Paper No. 8*, Boedapest, 97-104.
- Schut, P.A.C./D. Scharff/L.C. de Wit (eds.), 2015: Amersfoort Agenda – Setting the agenda for the future of archaeological heritage management in Europe, *EAC Occasional Paper No. 10*, Boedapest, 15-23
- Sikkema, P., 2016: *Kinderen en jongeren over archeologie*, Qrius.
- Thomas, S., 2014: Chapter 2 – Making Archaeological Heritage Accesible in Great Britain: Enter Community Archaeology, *Public participation in archaeology* (eds. Thomas, S./J. Lea), Woodbridge, 23-33
- Verschuur, M., et al., 2017: *Verkenningen Archeologie*, Amersfoort (Interne publ. RCE).
- Ward, M., 2017: *Heritage Counts 2017. Heritage and Society*, Historic England.
- Wit, de, L., 2014: Europe, Malta and me, *EAC Occasional Paper No. 9*, Boedapest, 161-164.

Bijlage 1¹⁰⁶

International Survey - Archaeological Heritage Management in the Netherlands

The Cultural Heritage Agency of the Netherlands is conducting two international surveys for the discipline of archaeology. The first research topic concerns public outreach in archaeology and the second is about the relation between archaeological heritage and built heritage. By filling in this form you could help us to, hopefully, manage archaeological heritage in a better way. The filling in of the form will take about 15 minutes. Besides replying with some brief answers to the questions, it is possible to supply us with files at the end of the form.

*Required

Cultural Heritage Agency
Ministry of Education, Culture and Science

Name: *

Country: *

Function/Profession: *

Institution/Company:

¹⁰⁶ Deze engelstalige bijlage bevat een questionnaire waarin twee verschillende onderzoeksonderwerpen zijn samengevoegd. Naast het hier relevante onderwerp 'publieksbereik in de archeologie', wordt ook het onderwerp 'archeologie en gebouwde monumenten' behandeld.

Public Outreach in Archaeology

Public outreach is a so-called 'hot topic' in the Netherlands. The topic gained attention in archaeological heritage management with the signing of the Valletta Treaty in 1992. With the ratification in 2007, however, the Netherlands has decided not to implement Article 9 of the treaty. This is the article that concerns public outreach. We are now considering whether public outreach could maybe be arranged in a better way on the level of the national government. This investigation is a first step in the process of finding out what would be the way forward. Because of this we are interested in the state of affairs in other European countries.

Is public outreach in your country part of the organisational tasks of the national, regional or local government? If so, how is this organised? If not, is public outreach then arranged in another way, for example only through private local initiatives, or not at all?

Could you share some examples of successful public outreach within the sector of archaeology in your country?

Are there any discussions about the (whether existing or not) policies regarding public outreach in archaeology? If so, who (people/parties with what kind of roles) are taking part in these discussions and what would they like to see being improved?

Do you, for example through volunteer organizations, have any knowledge about public views on the way archaeology now reaches them (or not)? If so, what would they like to see being changed or improved?

Archaeology and Built Heritage

A second research topic is the relation between archaeological and built heritage. In the Netherlands we are considering to go from a separated approach (which sees archaeological heritage and built heritage as two separate entities and protects them separately) to a more integrated approach. We would like to know something more about how this is organised in other countries and learn what your experiences are with this topic.

Are built heritage and archaeological heritage seen as two different entities in your country or are they integrally protected? In your answer you could for example think of a situation in which you are dealing with a listed church that has possible predecessors on the same location. Is the archaeology beneath the church then also protected?

If there is integral protection, how are these policies then received by a) the archaeological sector and by b) developers or building companies? In other words, what are the experiences with the integral approach?

If there is no integral protection, does the existing separation between archaeological and built heritage cause any problems regarding the research possibilities for both entities? For example in the Netherlands, it is not possible to enforce archaeological research when a building is listed, but the subsoil is not.

Does there exist a wish to change policies on this subject in your country? If so, would you please describe the considered changes?

Files

Do you maybe have some files or articles from your country that are relevant to the previous research topics? You could send them to a.de.groot@cultureelerfgoed.nl